

ÇİZMECİZÂDE HOCA HÜSEYİN HÜSNÜ EFENDİ VE ESERLERİ

Muhammed İsa YÜKSEK*

Hayatı

Çizmecizâde İsmail Efendi'nin oğlu olan Hoca Hüseyin Hüsnü Efendi 3 Kasım 1840 yılında Trabzon'un Debbâğhâne (Tabakhane) Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Babası Trabzonlu bir esnaftır. Hoca Hüseyin Hüsnü Efendi, küçük yaşlarda annesinin vefatı üzerine babasıyla birlikte İstanbul'a gitmiştir. İlk olarak Sıbyan Mektebi'nde eğitim görmüş, daha sonra Darü'l-Ma'ârif'e (Vâlîde Rüştiyesi) kaydolmuş ve 1957 yılında bu okuldan birincilikle mezun olmuştur.¹

Hüsnü Efendi eğitimini devam ettirmek için 1859 yılında Şehzâde Camii'nde dersler veren Hoca Ahmed Efendi'nin derslerine katılmıştır. Daha sonra da Rizeli Sinanzâde Seyid Osman Azmi Efendi'nin derslerine iştirak etmiştir. Bu iki hocasının vefatından sonra Bodrumlu Ömer Lütfi Efendi'nin derslerinde bulunarak 1878 yılında icazetnâme almıştır.² 1 Ekim 1879 yılında Süleymaniye Camii'nde emsile dersleri vermeye başlamış, on beş yıl sonra 1894 yılında artık kendisi aynı Süleymaniye Camii'nde öğrencilere icâzet vermeye başlamıştır.³

Çizmecizâde bir süre Fetvahâne ve Meşihat Mektûbî Kalemi'nde çalışmıştır. Galatasaray, Darülmua'llimin, Mülkiye Mektebi, Mercan İdâdîsi gibi mekteplerde de uzun süre Farsça okutmuştur.⁴ Özel ve fahri olarak İstanbul'un ünlü camilerinden Bâyezîd, Şehzâde ve Fatih camilerinde dersler vermiştir. Derslerindeki konu hac bahsine gelince önce Medine'ye oradan da Mekke'ye gitmiş, ayrıca Kudüs ile Şam arasındaki mübarek yerleri de ziyaret etmiştir.⁵ Medine'de bulunduğu sırada ünlü hadis alimi Şeyh Zâhir'den hadis okuyarak icâzet almıştır. İstanbul'da bulunduğu sırada Şeyh Mahmûd eş-Şinkîti'den de Arap dili ve belagata dair dersler almıştır. Ayrıca İranlı edebiyatçılarla görüşerek Fars edebiyatının inceliklerine vakıf olmuştur.⁶

Çizmecizâde yıllarca çeşitli hastalıklarla boğuşmuş, böbrek hastalığından dolayı tedavi görmüş, Fener'de Rum Hastanesinde ameliyat geçirmiştir.⁷ 1327/1909 da İstanbul'da vefat ederek kendi vasiyeti üzerine Eyüp'te Mesnevî-Hân Hoca Hüsam Efendinin mefün bulunduğu Hâtûniye dergâhına defnolunmuştur.⁸

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tefsir Ana Bilim Dalı, muhammedisal@hotmail.com

¹ Murat Yüksel, *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri* (Trabzon: Yunus Dergisi Yayınları, 1993), 1/263.

² Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969), 1/685.

³ Yüksel, *Trabzon Şairleri*, 1/263.

⁴ "Hüsnü Hüseyin Efendi (Çizmecî-Zâde)", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981), 4/305-306.

⁵ Yüksel, *Trabzon Şairleri*, 1/263.

⁶ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1/685.

⁷ İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, 1/685.

⁸ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müellifleri, çev. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen (İstanbul: Yayılcık Matbaası, 1972), 2/162-163.

Eserleri

1. Hüsn-i Eser

205 beyitlik matbu bir eser olan Hüsn-i Eser, güzel ahlak ve bazı büyük günahları ele alan bir metindir.⁹ Mesnevi tarzında yazılmış olan bu eser, insanın iyi ve kötü karakter özelliklerini anlatan bir ahlak manzumesidir. Şiirlerin yapısında *fâ' ilâtün fâ' ilâtün fâ' ilün* kalıbı kullanılmıştır. Manzumenin sonunda ise *mef' ulü mefa' ilü mefa' ilü fe' ulün* kalıbı ile yazılmış 27 beyitlik bir na't-ı şerif bulunmaktadır.¹⁰ Hüsn-i Eser, bir kişinin nasıl olması gerektiği sorusunun cevabını sunar ve genel olarak bir kişinin sahip olması ve kaçınması gereken ahlaki özelliklere odaklanır. Şair, birinci beyitte bir şart ortaya koyar ve ikinci beyitte bu şartın sonuçlarını açıklar. Eser, ahlaki bir metin olduğu için öğretici bir özellik taşıyor ve metnin dili son derece basit ve anlaşılırdır.¹¹

Altmışıncı beyitten yüz yirminci beyte kadar olan bölümde, şair iyi ahlak özelliklerini ve bu özelliklerin dünya ve ahiret sonuçlarından bahseder. Şairin vurguladığı iyi hasletler şunlardır: Hakkı tasdik etmek, kulluk görevini yerine getirmek, peygamberleri doğru şekilde tanımak, kötülüklerden kaçınmak, günahlarından tövbe etmek, yalan söylemekten kaçınmak, doğru yoldan sapmamak, sonuçları düşünerek yaşamak, dünyevi kazançlara aşırı düşkün olmamak, dürüst olmak, içsel aydınlanmayı sağlamak, şeytanla dostluk kurmamak, kardeşlik ilişkilerini bozmamak, edepli davranmak, şöhret ve eğlencelere kapılmamak, inatlaşmamak, katı olmamak, zorluklara ve üzüntülere sabır göstermek, ölüm korkusuyla yaşamak, kökleri bilmek, ahlaki sapmalardan kaçınmak, kıskançlık yapmamak, cömert olmak, kavgacı olmamak, başkalarına zarar vermemek, ikiyüzlülüğten uzak durmak, hakikati desteklemek, başkalarına zulmetmemek, geleceği düşünmek, güler yüzlü ve mütevazî olmak, barışçıl olmak, nimetlere şükretmek, verilen sözlere sadık kalmak, az konuşmak, mal biriktirme hırsına kapılmamak, önceki nesillerin mirasını bilmek, cehaleti kabul etmek, hoş sohbetli olmak, kendi egosunu yenmek, iftira atmamak, insanların hatalarını açığa çıkarmamak, kalpleri kırmamak, hile yapmamak, iffetli olmak, dedikodu yapmamak, sır saklamak, büyük günahlardan uzak durmak, bilgiye saygı göstermek, bir mezhebe bağlı olmak, şeriatı ve din bilgisini edinmek ve Allah'a itaat etmek gibi özelliklerdir.

Şair, 120-122. beyitlerde din kardeşlerine seslenerek iyi ve kötü ahlaki özellikleri açıklar ve insanın ahiretteki durumunun bu özelliklerden anlaşılacağını belirtir. Manzumenin devamında, Hz. Adem'in yaratılışı, yasak meyveyi yemesi, cennetten dünyaya indirilmesi gibi olaylar anlatılır. 139-147. beyitler arasında, nefsin yenilip şeytana uymak ve dünya arzularının zararları hakkında bilgi verilirken, 148-161. beyitlerde "Âdem olan"ın nasıl olması gerektiği ayrıntılı bir şekilde açıklanır. 166. beyitten itibaren, şair insanın mükemmel örneğinin Hz. Peygamber (sav) olduğunu vurgular ve ona sadakatle bağlanmayı önerir. 182. beyitten sonra ise Hazret-i Peygambere ve ashabına salat-ü selam ile tazim ve hürmette bulunur. Son olarak okuyuculardan manzumede yer alan hataları göz ardı etmelerini ister ve Cenab-ı Hakk'tan affını niyaz ederek eserini sonlandırır.¹²

⁹ Süleyman Gür, "Osmanlı Döneminde Yetişen Trabzonlu Müellifler ve Eserleri: Bir Literatür Denemesi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2018), 174.

¹⁰ Murat Ak, "Manzum Bir Ahlak Metni: Hüsn-i Eser", *Sufi Araştırmaları* 9/17 (2018), 51.

¹¹ Gülay Durmaz, "19. Yüzyıla Ait Bir Mesnevi Örneği: Manzume-i Hüsn-i Eser", *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5 (Aralık 2018), 82.

¹² Durmaz, "Manzume-i Hüsn-i Eser", 83.

Resim 1: Eserin ilk iki sayfası (Süleymaniye, Hasib Efendi, nr. 339)

Müellifin *Hüsni Eser* dışında günümüze ulaşmayan beş eseri daha bulunmaktadır. Bu eserler şunlardır:

2. Kasîde-i Tevhîd-i Şerhi

Feyzî-i Hindî'nin Mülemma kasidesinin Türkçe şerhi olarak bilinir.

3. Bâğbân

Şeyh Sadi'nin Gülistan'ına yazılan Türkçe şerhin mukaddimesi olan bir eserdir.

4. Galâtât

Çizmecizâde tarafından kaleme alınan, Türkçede kullanılan muharref kelimelere dair alfabetik bir sözlük olarak hizmet eden bir eserdir.

5. Dîvânçe

Müellifin şiirlerini içeren bir derleme eserdir.

6. Manzûme-i Fazîlet-i Kur'ân

Kur'ân-ı Kerîm'in faziletleri hakkında yazılan bir eserdir.

Bazı kaynaklarda bu eserlerden bazılarının belirli kütüphanelerde yer aldığına dair bilgiler bulunmasına rağmen yapılan aramalar sonucunda ilgili eserlere ulaşılamamıştır.

Kaynakça

- “Hüsni Hüseyin Efendi (Çizmeci-Zâde)” *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 1981.
- Ak, Murat. “Manzum Bir Ahlak Metni: Hüsn-i Eser”, *Sufi Araştırmaları* 9/17 (2018), 51-78.
- Çalka, Mehmet Sait. “Divançe (Hüsni)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. [Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023]. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/divance-husni-tees-1503>
- Durmaz, Gülay. “19. Yüzyıla Ait Bir Mesnevi Örneği: Manzume-i Hüsnî Eser”, *Türk İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 5 (Aralık 2018), 79-96.
- Gür, Süleyman. “Osmanlı Döneminde Yetişen Trabzonlu Müellifler ve Eserleri: Bir Literatür Denemesi”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5 (2018), 155- 239.
- İnal, Mahmud Kemal. *Son Asır Türk Şairleri* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1969.
- Kalkışım, M. Muhsin “vd” (ed.). *Trabzon’un Kültürel Yüzü*, İstanbul: Buhara Yayınları, 2020.
- Keskin, Beyhan. “Bâğbân (Hüsni)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. [Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023]. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/bagban-husni>
- Keskin, Beyhan. “Galatât (Hüsni)”. *Türk Edebiyatı Eserler Sözlüğü*. [Erişim Tarihi: 10 Ekim 2023]. <http://tees.yesevi.edu.tr/madde-detay/galatat-husni>
- Tahir Efendi, Bursalı Mehmet. *Osmanlı Müellifleri*. çev. A. Fikri Yavuz, İsmail Özen İstanbul: Yayılcık Matbaası, 1972.
- Yüksel, Murat. *Geçmişten Günümüze Trabzon Şairleri*. Trabzon: Yunus Dergisi Yayınları, 1993.